

EL DECRET DE NOVA PLANTA I L'EVOLUCIÓ DEL DRET CATALÀ¹

TOMÀS DE MONTAGUT I ESTRAGUÉS
Secció Històrico-Arqueològica (IEC) i Universitat Pompeu Fabra

1. PLANTEJAMENT

La meua contribució a aquest Congrés Internacional sobre Catalunya (i els Països Catalans) abans i després de l'Onze de Setembre de 1714 és ben modesta i es reduirà, en primer lloc, a apuntar algunes notes sobre la cultura jurídica europea en el marc de la qual incidirà i obtindrà el seu sentit el Decret de Nova Planta per a Catalunya (*Nueva Planta...*, 1716). A continuació, tindrem en compte els interessos polítics, militars i jurídics dels conqueridors castellans expressats en els diversos informes de la consulta al rei, amb la qual es va preparar la redacció del Decret i que ja han estat estudiats a bastament per la historiografia jurídica (Sanpere, 1905; Gay, 1982, núm. 1, p. 8-41, núm. 2, p. 263-348). En el punt següent, analitzarem la pràctica governativa sota el règim de la Nova Planta i apuntarem de manera molt general les pautes de la recent publicació sobre el tema del professor Sebastià Solé (Solé, 2008). Acabarem la nostra aportació amb la visió conclusiva i crítica de l'ordenament jurídic català durant el segle XVIII que va exposar el reputat jurista Ramon Llàtzer de Dou (Dou, 1800).

2. EL CONTEXT CULTURAL EUROPEU: *MOS ITALICUS*
I MOS GALLICUS

Com és ben sabut, des de la baixa edat mitjana, la cultura jurídica de l'Europa occidental es basava en el denominat *ius commune* (Calasso, 1954). El *ius commune* consisteix en l'estudi dels textos del dret romà justinianenc, del dret canònic i del dret feudal, i en la interpretació i aplicació que en feien els juristes lletrats; aquells juristes que havien estudiat en els nous estudis generals sorgits arreu d'Europa a partir del model de la Universitat de Bolonya. Per tant, els textos del dret romà canònic s'estudiaren durant tota la baixa edat mitjana i durant l'època moderna en les universitats europees continentals.

Els juristes eren els protagonistes de fer viure a la pràctica el dret romà, a partir d'uns textos compilats

per l'emperador Justinià al segle VI, que s'estudiaven per igual a les universitats d'Itàlia, de França, de Catalunya i de Castella (a Bolonya i a Pàdua; a Montpeller, a Tolosa i a Orleans; a Lleida i a Salamanca).

Des del punt de vista del pensament jurídic, el *ius commune* medieval implica el predomini d'una concepció objectiva del dret, és a dir, hi ha la creença o la convicció que el Déu creador ha il·luminat totes les coses d'acord amb un ordre natural i racional, d'acord amb un dret natural cristià que els juristes poden convertir en dret positiu, perquè dominen la *ratio scripta* que es troba en el *Corpus Iuris Civilis*, mitjançant les seves doctrines i les seves sentències, o a través d'influir en les constitucions o en les lleis generals de les monarquies cristianes, o a través d'ajudar a redactar per escrit els textos dels costums que fins aleshores s'usaven de manera tradicional a les ciutats i als pobles i a les seves comunitats.

El dret positiu fixat amb l'ajut dels juristes lletrats havia de ser subordinat al dret natural cristià, de la mateixa manera que el jurista s'havia de subordinar a les normes morals i religioses, fixades pels teòlegs. A aquest sistema de pensament, en què el protagonisme té la veritat objectiva, li correspon una societat iuscèntrica, és a dir, una societat, com la catalana, on regeix el principi de l'imperi del dret (Montagut i Maluquer, 1997). En aquest punt, hem de recordar que el model polític de monarquia que vehicula el dret romà és el de la monarquia absoluta i cesaropapista de l'emperador Justinià (que regnà en el període 527-565), i que la construcció dogmàtica sobre la potestat pública que elaboraran els juristes del *ius commune* gira entorn de la figura juridicopolítica de la *iurisdictio*.

Com sabem, la *iurisdictio* és tota potestat pública amb competències en matèria legislativa, judicial, governativa i gràciosa per actuar el dret positiu d'acord amb el dret natural cristià. D'altra banda, la *iurisdictio* admet graus i nivells, de manera que podem distingir: 1) una *iurisdictio universalis*, que correspon tant a l'Església i a les seves institucions, com a l'Imperi cristià que està representat per la vigència efectiva del mateix *ius commune* per tal com el projecte d'imperi universal fracassarà *de facto*, arran de la guerra de les investidures, i *de iure*, amb el Tractat de Worms del 1122, que li posarà fi, i 2) una *iurisdictio specialis* d'àmbit local (municipal o baronial) o d'àmbit personal (gremis, confraries, consolats mercantils, corporacions, etc.).

1. Aquest treball s'insereix dins el projecte de recerca «Juristes hispànics: entre el imperio del derecho y la gestión del poder (s. XII-XXI)», finançat pel Ministeri d'Economia i Competitivitat, DER-2013-43431-P, i compta amb el suport de la Generalitat de Catalunya, 2014 SGR295-SFR.

En totes aquestes societats europees iuscèntriques, la dimensió jurídica està per sobre de la dimensió política. El mateix monarca està també obligat a l'observança del dret vigent; tot i amb tot, des de finals del segle XV i durant el segle XVI la situació canviarà sensiblement amb l'explosió del renaixement, del pensament filosòfic modern, que donarà lloc a l'anomenat *gir antropocèntric* i a l'humanisme jurídic que els seguirà.

L'any 1567, el famós jurista francès François Hotman (1524-1590) escriu un llibre trencador d'esquemes tradicionals que s'intitula *Antitribonian* o discurs sobre l'estudi de les lleis (Hotman, 1603). L'obra serà editada pòstumament a París, el 1603. Simplificant i de manera molt sintètica, podem dir que es tracta d'un atac ferotge contra la jurisprudència dels juristes medievals i coetanis, que encara es basen en el *ius commune*, i alhora d'una apologia decidida en pro d'una llei de *nova planta* basada en principis racionals, com a instrument per confegir l'ordenament jurídic de França, tant pel que fa al dret públic, relatiu als afers d'Estat i de la Corona, com a totes les parts que componen els drets dels singulars o particulars.

El llibre s'intitula *Antitribonian* perquè l'atac es projecta contra el ministre de Justinià que col·laborà en la redacció del Codi i que va dirigir la redacció del Digest i de les Institucions (els tres llibres fonamentals, juntament amb les Novelles, que integraran el *Corpus Iuris Civilis* medieval i modern). Segons Hotman, Tribonià va fer una feina molt deficient i els juristes medievals, glossadors i comentaristes que la van fer servir per construir les seves doctrines, no se'n van adonar, de manera que van construir sobre bases dubtoses o falses i els seus productes, per tant, són igualment plens de falsedats i de mentides (Martínez, 2013, p. 12-20).

L'atac de François Hotman contra aquests juristes és molt cruel i ultrapassa fins i tot els límits de la crítica científica per arribar al terreny de la injúria i de l'atac personal:

Voilà le pauvre estat que l'on a veu depuis environ deux cens ans entre ces Docteurs Scholastiques, qui les a rendus si odieux qu'en la fin on ne les a pas tenus seulement pour gens de gros et lourd cerveau, mais pour sophistes, chicaneurs, abuseurs, et imposteurs de Justice. Car quant à la lourdisse de leurs cerveaux enrouïllés: qui est l'homme de sens et jugement entier qui puisse lire une seule page de ce qu'ils ont écrit hors les termes et questions de pratique, sans en rire comme d'un badinage, ou sans en avoir mal au cueur comme d'une ordure. (Hotman, 1603, p. 111)

D'altra banda, en què han de consistir les lleis de nova planta per a la República de França? Segons Hotman, una comissió legislativa, integrada per juristes, polítics d'estat, advocats i pràctics del dret de França, hauria de redactar un parell o tres de llibres de lleis, on

s'incloués tot el dret, a partir de tres elements integrants: 1) els principis del dret romà que es trobin en l'obra de l'emperador Justinià (el millor i el més bell, diu Hotman); 2) els principis, també els millors, de la filosofia, i 3) els principis de l'experiència, és a dir, de la pràctica del dret francès.

Des del punt de vista del pensament jurídic, aquest programa de política legislativa suposa un predomini de la concepció subjectiva del dret i un atac a la concepció objectiva anterior. També implica el reconeixement de França com a poble o nació amb capacitat de generar les seves normes pròpies. És a dir, la nova creença o convicció humanista és que Déu il·lumina ara la voluntat racional de l'autor de les lleis, que és el monarca nacional. I entre les coses racionals que el monarca de França volia es troba la uniformitat de les lleis i dels costums per a tots els francesos, així com la uniformitat d'altres elements culturals que identifiquen els nacionals (la llengua, els pesos, les mesures), tal com Hotman atribueix al monarca francès Lluís XI, de qui diu, citant una obra de Philippe de Commines:

Il desiroit fort qu'en ce Royaume lon usast d'une coustume, d'un poix, et d'une mesure; et que toutes ces coustumes fussent mises en François en un beau livre, pour eviter la cautelle et pillerie des Chicaneurs. Qui est si grande en ce Royaume, que nulle autre n'est semblable. (Hotman, 1603, p. 155-156)

Enfront al iuscentrisme del *ius commune* anterior, el qual a partir d'ara es coneixerà com a *mos italicus*, a França s'obrirà camí l'antropocentrisme de la societat i del dret, que es coneixerà en l'àmbit jurídic com a *mos gallicus*. Des d'aquesta nova perspectiva, el dret pertany al monarca i en depèn —està absolut de la seva observança i per això esdevé absolut—, i no pas el monarca pertany al dret i en depèn —està obligat a observar-lo.

En aquest punt hem de recordar, com també fa Eva Serra en la seva conferència, que el model polític de la monarquia humanista francesa es basarà en la doctrina de la sobirania articulada pel jurista francès Jean Bodin (1529/30-1596), el qual, en el seu llibre *Les six livres de la République*, proposa la figura del monarca com a centre de la nació natural francesa (Bravo, 1985, p. LIV-LX).

D'aquesta manera, la *iurisdictio generalis* anterior del rei de França esdevé sobirania, la qual és una potestat pública que reivindica l'Estat com a entitat política única i exclusiva i que no admet límits, ni per dalt (la jurisdicció universal efectiva del *ius commune* i la jurisdicció universal vàlida de l'Església), ni per baix (les jurisdiccions especials dels barons, dels municipis i de les altres corporacions que esdevindran entitats administratives i no polítiques de l'Estat).

Tant a Itàlia, com a Catalunya i a la Corona d'Aragó, aquest corrent francès del *mos gallicus* no va ser rebut, ans es va continuar utilitzant el *ius commune* en la seva versió evolucionada del *mos italicus*, que suposava continuar donant protagonisme als juristes en la interpretació del dret i del sistema del *ius commune / iura propria*, i a la societat i a les seves noves exigències i necessitats, com a autèntics motors productors de normes.

En el cas de Catalunya, l'exemple paradigmàtic és el jurista Joan Pere Fontanella, estudiat recentment pel doctor Josep Capdeferro en la seva tesi doctoral i en el llibre *Ciència i experiència. El jurista Fontanella (1575-1649) i les seves cartes*. Gràcies a aquestes valuoses contribucions, podem veure com es produeix a Catalunya el dret de la quotidianitat per part d'aquelles estructures polítiques i socials menors, com són els municipis, la família, els gremis, les confraries, les corporacions religioses, etc., i això mitjançant l'estudi de casos on el jurista Fontanella actua com a intermediari o gestor del dret català el qual, des de la Constitució XXX de les Corts de Barcelona de 1599, reconeixia la doctrina dels doctors com la clau de volta del sistema de fonts del dret català i com element primordial de les seves fonts supletòries i integradores (Capdeferro, 2012).

D'altra banda, cal no oblidar que el règim constitucional català continuava assentat sobre dos principis jurídics fonamentals: l'imperi del dret i el pactisme jurídic, l'un i l'altre totalment contraris a l'absolutisme del monarca.

3. EL PROCÉS DE GESTACIÓ DEL DECRET DE NOVA PLANTA (1715)

Entre les motivacions i els principis que invoca Felip V en el seu Decret de 29 de juny de 1707 per abolir i per derogar els ordenaments jurídics de València i d'Aragó, hi trobem els següents: 1) la rebel·lió dels seus habitants; 2) la falta al jurament de fidelitat dels habitants; 3) el dret a la potestat o al domini absolut que correspon al monarca per successió legítima i per just dret de conquesta militar; 4) la titularitat regia de la sobirania que comporta el dret d'imposar i de derogar les lleis als súbdits; 5) el desig o voluntat del monarca «de reducir todos mis reinos de España a la uniformidad de unas mismas leyes, usos, costumbres y Tribunales, gobernándose igualmente todos por las leyes de Castilla tan loables y plausibles en todo el Universo» (*Nueva Planta...*, 1716, p. 3).

El conjunt de tots aquests arguments que fonamenten el Decret de Nova Planta de 1715 per a Catalunya conforma una doctrina política i jurídica que és una aplicació col·lectiva i exorbitant d'aquells principis del *mos gallicus* que hem analitzat anteriorment, atès que en aquest cas no hi ha consultes suficients de juristes,

de polítics ni de pràctics del dret català; no es respecta el dret de la pràctica vigent a Catalunya; no s'indueixen els principis humanistes ni del dret romà, ni de la filosofia racionalista. Tot es redueix a la negació de les llibertats públiques tradicionals de Catalunya com a poble i com a nació i a una invocació autoritària a la sobirania del monarca absolut, a la potestat pública que deriva exclusivament de la seva voluntat discrecional i a la necessitat establerta acríticament que s'assoleixi la uniformitat legislativa i social entre tots els seus súbdits dels regnes d'Espanya, a partir de l'expansió del dret castellà, que queda respectat en la seva totalitat, així com de la identitat nacional que vehicula i que també ha de ser objecte d'expansió assimiladora de la cultura catalana.

En conseqüència, la influència del model francès d'ordenament jurídic sobre la nova planta de l'ordenament jurídic català va tenir un component molt més polític que no pas de tècnica jurídica. No insistiré aquí en els antecedents polítics del Decret de Nova Planta de 1715, que giren entorn del trencament de l'equilibri existent entre les diverses potències europees que es van consolidar després de la Guerra dels Trenta Anys amb la Pau de Westfàlia de 1648. L'extensió de la influència francesa i dels seus monarques Borbó a l'Imperi hispànic, arran de la mort sense successor directe de Carles II (1700), va provocar la Guerra de Successió, els efectes i les circumstàncies de la qual ja han estat tractats a bastament aquí.

A la influència francesa derivada de les doctrines polítiques del *mos gallicus* caldria afegir la influència de la tradició constitucional castellana que abonava el caràcter decisionista de la seva monarquia, a partir de la seva evolució vers l'absolutisme des de mitjan segle xv.

Pel que fa als antecedents legislatius, hem de recordar que el Decret de Nova Planta no es va donar «en calent», com el Decret de supressió de furs de 1707, sinó que es va utilitzar el procediment legislatiu típic del règim polisinodial de la monarquia hispànica, és a dir, la consulta al rei.

Seguint els estudis de Sanpere i Gay sobre aquest tema, hem de recordar que el procés de gestació del Decret de Nova Planta per a Catalunya s'inicia amb el Reial decret del 2 de març de 1715 demanant una consulta sobre el tema al Consell de Castella. Aquest Reial decret va ser publicat l'endemà en el ple del Consell de Castella i a continuació es van demanar informes acotats sobre algunes qüestions al ministre José Patiño, al jurista Francesc Ametller i al fiscal del Consell de Castella. A la vista de tots aquests documents, es van iniciar les deliberacions al Consell de Castella el dia 14 de maig de 1715, de manera que al cap d'un mes (13 de juny de 1715) ja es va emetre la consulta al rei del Consell de Castella. Tot i amb tot, el monarca es va prendre el seu temps per decidir el contingut del Decret fent servir vies alternatives al Consell de Castella

per orientar la seva resolució, la qual finalment va ser dictada al Consell de Castella amb la forma definitiva del Decret conegut amb el nom de *Nova Planta* el dia 9 d'octubre del mateix any 1715. Havien passat poc més de set mesos des de l'inici del procés legislatiu que va donar lloc al Decret de Nova Planta (Gay, 1982, núm. 1, p. 17-41).

Per tal de poder aplicar aquesta normativa orgànica a Catalunya, calia preveure el nomenament dels oficials encarregats de fer-la funcionar (capità general, magistrats de la Reial Audiència, corregidors, etc.). En aquest sentit, la Reial ordre de 28 d'octubre de 1715 disposa la confecció de consultes per tal de nomenar nous ministres i corregidors i, finalment, la Reial cèdula de 16 de gener de 1716 comunica al capità general, al regent i als oïdors de la Reial Audiència amb seu a Barcelona el Decret que estableix la «Nueva Planta de la Real Audiencia del Principado de Catalunya».

Les qüestions sobre les quals el Consell de Castella havia de deliberar i de consultar eren les següents: 1) quina seria la millor planta de ministres per al Principat; 2) si era millor establir corregidors militars o civils; 3) quines regles jurídiques s'havien d'establir per a Catalunya tenint en compte la qualitat del país, el geni dels seus naturals i l'estat actual de les coses.

Després de rebre els informes d'Ametller, de Patiño i del fiscal del Consell de Castella, aquest últim va emetre la seva consulta al rei, la qual ha estat de nou publicada de manera íntegra pel professor Josep Maria Gay ja fa més de trenta anys i a aquesta ens remetem (Gay, 1982, núm. 2, p. 285-348). Tanmateix, l'última decisió corresponia al monarca.

El rei, en ús del seu poder absolut, indivisible i incommunicable, què decideix? Decideix suprimir les institucions polítiques i administratives catalanes de dret públic que s'oposen a la noció de *sobirania* del monarca i al seu poder absolut. Per tant, queden definitivament suprimides les institucions públiques següents: les Corts catalanes; la Generalitat; la jurisdicció general i ordinària del Principat, que era representada per la figura del virrei i pels veguers; la jurisdicció especial dels municipis catalans; els consellers i el Consell de Cent, en el cas de Barcelona, i els consellers, els cònsols, els paers, els jurats i el règim municipal autònom de les ciutats, viles i llocs de Catalunya. Això és una primera mesura per eliminar tot el que va en contra d'aquesta noció de *sobirania*. La segona disposició quina seria? Conservar algunes institucions que no eren incompatibles amb la monarquia absoluta i que eren beneficioses per a l'economia o per a la societat, per exemple: el Col·legi de Notaris, el Consolat de Mar o alguns oficis subalterns de les localitats. La tercera mesura de reforma que s'imposava era la de constituir nous organismes polítics i administratius que executin a Catalunya el poder absolut, sobirà i indivisible del monarca.

4. EL GOVERN DEL PRINCIPAT SOTA EL RÈGIM DE LA NOVA PLANTA

Amb les mesures projectades dins d'aquesta tercera línia d'actuació, el Decret de Nova Planta dona una nova estructura de poder polític per a Catalunya, que, com ha explicat Jaume Sobrequés, seguint el mestre Joan Mercader (Mercader, 1968, p. 19-94), consisteix en una estructura de poder públic institucionalitzat que es pot representar gràficament amb la figura geomètrica d'una piràmide. Així, la monarquia absoluta es presenta a Catalunya a partir d'aquest Decret de Nova Planta en la forma d'una piràmide de poders jerarquitzats, on s'estableix una clara relació de subordinació entre els diferents graus i nivells de comandament. En el vèrtex de la piràmide s'estableix l'autoritat militar del capità general, que presidirà la Reial Audiència, integrada per juristes-magistrats nomenats pel rei.

A la Reial Audiència li correspondrà administrar la justícia en el seu nivell suprem i, d'acord amb el capità general, també el govern del Principat, el qual es dirà el Reial Acord. Les causes judicials s'hauran de substanciar en llengua castellana per tal que els magistrats castellans que ocupin les places no hagin d'aprendre el català. Els magistrats, per tant, podran ser castellans perquè no cal que siguin naturals de Catalunya.

Cal observar que amb aquesta disposició de posar l'autoritat militar en el vèrtex de la piràmide del poder públic s'inicia un militarisme a Catalunya que dona preponderància als militars en el govern del país i també de la societat. Aquest poder del capità general continuarà gairebé inalterable fins a la reforma fallida de l'Exèrcit impulsada per Manuel Azaña durant la Segona República, i no trobarà remei fins que el ministre Narcís Serra, amb la seva reforma militar (1980-1984), no elimini les capitànies generals i organitzi una clara subordinació de l'autoritat militar al govern civil.

Per tant, al militarisme institucional que prefigura el Decret de Nova Planta s'ha d'afegir el militarisme de la societat pel context històric del moment en el qual es promulga i s'aplica, atès que el capità general de Catalunya, a més a més de presidir la Reial Audiència, és el cap d'un exèrcit borbònic d'ocupació militar de Catalunya, que arriba a tenir noranta mil soldats que viuen enmig d'una població catalana que es calcula no pas superior a cinc vegades aquest nombre de militars. Com ens informa el professor Lluís Roure en aquest mateix llibre, aquest exèrcit d'ocupació borbònic, encara que anirà minvant a mesura que avanci el temps, no deixarà mai d'estar present durant tot el segle XVIII.

Al nivell mitjà de la piràmide trobem els corregidors, els quals, prèvia una nova divisió territorial de Catalunya en corregiments, hauran d'exercir el govern i la justícia en aquests territoris. El nomenament de corregidors correspon al rei, que ho farà majoritàriament entre militars jubilats castellans com a gràcia i

compensació pels serveis prestats a l'Exèrcit. La constatació d'aquest fenomen a la pràctica va ser una de les aportacions que va fer el ja esmentat professor Josep Maria Gay, que va elaborar la seva tesi sobre *El corregidor a Catalunya* i va arribar a aquesta conclusió (Gay, 1997, p. 90-127). Per tant, també hi ha un intens militarisme a Catalunya en aquest nivell intermedi de comandament.

A la base de la piràmide, i per sota dels nivells intermedi i superior, es troben els nous regidors de les ciutats, viles i llocs nomenats per la Reial Audiència de Catalunya i que, ajuntant-se amb el batlle o amb el corregidor, formaran el nou ajuntament borbònic. Les seves funcions seran: el govern polític i l'administració econòmica de la ciutat o localitat. En general, es respecten les hisendes i els patrimonis dels municipis, excepte en el cas de Barcelona, a la qual es castiga per la seva resistència a ultrança amb la confiscació de la seva hisenda municipal, de manera que se la deixa dependent d'una assignació anual que li atorgui graciosament la monarquia.

D'altra banda, Felip V va decidir conservar el dret històric català pel que fa al dret privat, al dret penal i al dret processal. El dret penal continuarà subsint fins a la promulgació del Codi penal, i el dret processal fins que hi hagi algunes intervencions limitadores. El dret processal català es caracteritzava per tenir una pràctica pròpia d'enjudiciar les causes, vinculada al dret processal del *ius commune*, però diferent de la pràctica processal castellana en alguns punts destacats com, per exemple, la naturalesa del llibel o demanda i la pràctica de motivar les sentències. També, a través de les disposicions que hi havia en el títol d'audiència d'advocats de les *Constitucions i altres drets de Catalunya*, es permetia que els advocats intervinguessin amb els seus memorials sobre fets i sobre drets en la configuració de la decisió o conclusió de la causa, influint en l'elecció, pel relator o pels magistrats, dels drets aplicables a aquell cas controvertit. D'aquesta manera, al final moltes vegades esdevenia que els jutges motivessin les seves sentències en determinats drets, els quals havien estat, en certa manera, proporcionats pels advocats en els seus memorials d'al·legacions. La pervivència del dret processal català permetia, doncs, la pervivència de la jurisprudència doctrinal catalana com a font del dret propi català, que actuava més enllà, fins i tot, de la llei, comptant amb la tolerància o el desinterès per als temes civils que mostrava la mateixa monarquia absoluta. Per això s'explica que en les primeres dècades de la Catalunya borbònica, malgrat que no hi hagués gaires lleis, ni mecanismes institucionals propis de renovació legislativa, el dret català s'anés desenvolupant a través de l'activitat dels juristes productora de jurisprudència doctrinal que podia esdevenir dret efectiu aplicat pels magistrats en les seves sentències. Tanmateix, a partir de la Reial provisió del 31 d'octubre de 1736, es prohi-

beix que es motivin públicament les sentències; és a dir, els jutges les continuaven motivant però no comunicaven a les parts en quins drets s'havien basat (Espiau i Pozo, 1996, p. xli). Per tant, les parts d'una causa rebien la notificació de la sentència i no sabien quina era la raó jurídica, ni en quin dret s'havia basat la decisió. El dret processal català serà finalment abrogat sota el règim de l'Estatuto Real de 1834 amb la promulgació del *Reglament provisional per a l'administració de justícia*, de 1835, que ordena que les causes se substancien segons les lleis de Castella de la *Novíssima recopilació*. Aquest reglament provisional, però, es mantindrà vigent fins a 1870.

Finalment, el Decret de Nova Planta borbònic manté la vigència del dret privat català a diferència del cas de València, que, arran del Decret de supressió de furs de 1707, no sols havia perdut el seu dret públic, penal i processal, sinó també el seu dret privat. En el cas valencià, el dret castellà en bloc passava a tenir vigència en el territori de l'antic regne de València. La raó d'aquesta diferència que afavoria Catalunya és d'índole política. Els Borbó volien consolidar el seu poder un cop acabada la guerra no sols amb la imposició del poder coercitiu militar, sinó també amb la generació de consens entre els vençuts. Des d'un punt de vista econòmic i d'estratègia política, era evident que la generació de consens permetia reduir el contingent de tropes d'ocupació per destinar-les a altres objectius polítics i militars de la monarquia.

Mantenir el dret privat dels catalans, que estructurava els seus mecanismes familiars, patrimonials i comercials, era permetre la continuïtat de mecanismes reguladors de la societat civil catalana que no suposaven cap perill per al poder polític sobirà del monarca absolut Borbó. Fins i tot Lluís XIV va recomanar al seu nét que totes aquelles institucions privades que no afectessin la sobirania les podia deixar vigents. Per aquesta raó, la concessió del dret privat es fa amb caràcter provisional i com si fos donat de nou pel monarca absolut, de manera que sempre seria un àmbit regulador de lliure disponibilitat per al monarca en el futur.

Segons l'article 56 del Decret de Nova Planta, es restablí la vigència de les *Constitucions i altres drets de Catalunya*, el dret històric català, per a aquestes matèries de dret privat, penal i processal. Amb això també es tornava a valorar el *ius commune* romanocanònic, que integrava l'ordenament jurídic català amb caràcter de dret supletori del dret propi. Aquest *ius commune* és el dret europeu basat en el dret romà i en el dret canònic i, sobretot, basat en l'elaboració o la interpretació que sobre aquest dret romà i canònic, estudiat comunament en les universitats europees, havien fet els juristes europeus. Com veiem, hi havia una cultura jurídica europea comuna basada en la jurisprudència i Catalunya participava plenament d'aquest *ius commune*, que, com ha indicat el professor Manlio Bellomo, és un *ius*

communicativum (Bellomo, 2000, p. 629-667). També hi participava Castella, certament. La diferència és que Castella hi participava indirectament, a través d'obres de gran envergadura com podien ser *Las Partidas*. A Catalunya s'hi participava directament. En efecte, les fonts textuais del *ius commune* europeu (el *Corpus Iuris Civilis*, de Justinià, i el *Corpus Iuris Canonici*, amb les seves glosses i comentaris) eren considerades a Catalunya fonts directament aplicables i integrants de l'ordenament jurídic català. D'aquesta manera, Catalunya continuava vinculada directament a Europa i a la seva cultura.

L'aplicació efectiva del Decret de Nova Planta i de les primeres mesures complementàries va ser molt dura i pesant per a la societat catalana. Com a exemple paradigmàtic de com ho veia la població, podem reproduir uns fragments de la transcripció que ha fet Enriqueta Casanelles del *Llibre Antic* del poble de Pardines de la vall de Ribes, en aquell passatge on es reproduïen les actes i les memòries de l'Ajuntament i dels seus regidors, les quals parlen del Decret de Nova Planta i de les seves nefastes conseqüències per a la població, com són: l'insuportable ofec econòmic, les imposicions militars i les pèrdues de les llibertats civils i patrimonials anteriors (Casanelles, 2005). A continuació, donem el text en la versió que l'autora de la transcripció va fer el 2005, si bé cal tenir en compte que el document original es conserva a l'Ajuntament de Pardines i que el text complet d'aquest fragment, amb una versió més literal, es pot trobar en un treball publicat anteriorment per la mateixa autora (Casanelles, 1994, p. 60-63):

Altres i altres eleccions de Jurats de Consell podria posar en lo present llibre, a no ser perquè entrà el Rei Felip V, l'any 1715, amb la rendició de Barcelona. Dit rei entrà a força de armes i ens veiérem molt ofegats. Primerament per grans donacions, que seria llarg d'explicar, i després ens carrega un termini, que en deien quinzenades, que pagava aquest pobre lloc. La primera paga fou de 500 rals, el gener de 1715 [...] i els Cònsols feien el que podien en tala d'arbres. Per les cases ja no hi havia tranquil·litat de cap mena respecte a cap tipus de bestiar o cap cosa que se'n pogués treure diners. Arriba a tal misèria aquest poble que em fa vergonya d'escriure-ho. Ens vam haver de vendre una creu de plata de l'església, que era la millor peça de la vall. Sort que el bon Déu ens ha fet la gràcia d'arribar a tenir-ne una altra, com us explicaré més avant. Ens venguérem les joies que tenien les dones i el servei de plata que hi havia a les cases benestants. Tanta angoixa va portar que, quan les cases no pogueren més, també es va acabar el comú. Fins a tal ofec, que ens haguérem d'empenyorar coses de què no en teníem ganes, perquè, en no tenir els diners a punt al cap del mes, ens ho feien pagar doble. A més a més, ens carregaven de soldats, i nosaltres els havíem d'allotjar a les cases, i, ah noi, no volien passar amb la cansalada ni amb el menjar de casa nostra, sinó gallines, capons. I d'altres insolències que seria llarg d'explicar. Per evitar

tals mals vam haver de donar la creu de plata, com ja he dit abans, i, aquest any, sent Cònsols Franco Corones Biell, mon pare, en primer grau, Esteva Tubau, en segon grau, Josep Font, Jaume Roca, Franco Perpinyà [...], Esteve Mauner [...], tots Jurats de Consell, es resolgué vendre o empenyorar la muntanya de Pòrtules, per no poder pagar ningú d'aquest lloc, tant pobres com rics, per durar tant els ofecs a què ens tenien sotmesos [...].

Aquí es fan constar detalladament els comptes de l'empenyorament:

Per la misericòrdia de Déu cessaren les pagues al mes de novembre. A veure si els que vindran tenen la sort de poder recuperar dita muntanya. A causa de tants mals pactes que hem hagut de fer, que de poc no ens maten, per no poder recuperar-la sinó tota plegada. Creieu que vam fer tot el que vam poder perquè com més ofegats ens veia el dit Capdevila, més ens feia fer el que ell volia. Els treballs i les aficcions en què ens veiérem no els puc donar a comprendre, que arriba la misèria a tal punt que un tinent donà una bufetada a Franco Corones Cònsol. Com que ens veiem tan sotmesos ningú no gosà de moure's, sinó paciència! Moltes vegades no volien esperar que els Cònsols els donessin el menjar i equipatge, sinó que ells mateixos el prenien de les cases, i tot anava de qualsevol manera. El que es pagà amb diners, fou prop de 4.500 rals, els nostre pobre lloc de Pardines sol.

Però no creguin, que les mateixes angúnies passava tota aquesta Vall de Ribes, millor dit, tot Catalunya, que ho recordarem nosaltres i els que vindran. La taverna també se hagué d'arrendar a bestreta. Tot es fongué pels dits pagaments. I els habitants pobres, pitjor, que n'hi hagué que van haver de desprendre's de les seves cases, els pagesos es vengueren tota mena de bestiar. Deixo d'explicar les pèrdues i rebots que feien les cases, que seria llarg d'escriure-ho.

Això que s'ha anotat és de Franco Perpinyà perquè els que vindran tinguin notícies de tants maldecaps en què es veieren els Cònsols i Jurats de Consell abans esmentats.

Perquè sigui notori per als d'avui i per als que vindran, ho escric en el present Llibre l'any 1716, als 15 de febrer. Vulgui Déu que no torni a passar mai més semblant desgràcia. Per amor de Déu sigui tot, amén.

Aquesta situació d'indefensió de la societat catalana fou possible perquè es va derogar el dret públic anterior i perquè el Principat va esdevenir una província de la monarquia regida pel règim especial de la Nova Planta, atès que el Decret del 1715/1716 va ser sempre considerat com la llei fonamental per a Catalunya per sobre de la qual només hi podia la voluntat del monarca.

El professor Sebastià Solé ha estudiat magníficament l'aparell governatiu d'aquest règim jurídic especial per a Catalunya imposat per la monarquia absoluta del Borbó. Ell ens mostra quina posició ocupava segons aquest règim jurídic el governador i capità ge-

neral de l'exèrcit i Principat de Catalunya, que alhora era president de la Reial Audiència; quin era el procediment governatiu a través de les consultes de l'Audiència i de la tramitació dels memorials i recursos governatius adreçats al Reial Acord dels magistrats de l'Audiència amb el capità general; com es feien efectives les ordres superiors en els diferents nivells de la jerarquia governativa; quina era l'estructura orgànica de l'escribania principal de cambra i de govern de l'Audiència i quin paper transcendental hi tenia la Secretaria d'Acord; quines implicacions econòmiques i financeres comportava la tramitació dels afers governatius i com es finançava l'Audiència, i quines eren les funcions de l'altra Secretaria, la de la Governació i Capitània General.

En síntesi, els ensenyaments que ens ofereix el treball del professor Solé ens permeten copsar el procés de racionalització de l'administració borbònica que feia possible la continuïtat de l'ocupació militar i el govern del capità general en els aspectes essencials de la vida política de Catalunya i de la seva societat. Aquest aparell de govern va continuar vigent durant molt de temps, fins que els principis liberals de la Constitució de Cadis de 1812, la seva aplicació durant el Trienni Liberal de 1820-1823 i la seva influència en les reformes de l'absolutisme doctrinari conformat per l'Estatut Reial de 1834 van donar pas al nou estat constitucional espanyol, on la monarquia ja estava condicionada per la Constitució.

5. LA VISIÓ DEL RÈGIM DE LA NOVA PLANTA PEL JURISTA RAMON LLÀTZER DE DOU I DE BASSOLS

A final del segle XVIII disposem d'una visió crítica sobre la constitució orgànica i el funcionament d'aquell règim de la Nova Planta per a Catalunya per part d'un dels juristes catalans més prestigiosos de l'època com era Ramon Llätzer de Dou i de Bassols (Dou, 1800). Segons Dou, es va pensar a acomodar el sistema de la legislació de Castella a la Corona d'Aragó i, per tant, també a Catalunya, però es van trobar greus dificultats per raó de no tenir en compte que la diversitat de llocs demana diversitat de lleis i que també els nous temps exigeixen nous mètodes. Per tant, en ple segle XVIII, on a Europa triomfa la modernitat il·lustrada filla de l'humanisme, el dret públic s'ha de basar en el foment de l'economia i no pas en la imposició ni en la conquesta militar de la societat. Els pobles s'han de conquerir, ara, pel comerç i amb l'economia, i no pas amb la força de les armes. D'altra banda, Dou recorda que s'ha de tenir també en compte per part del bon legislador el geni i la religió dels súbdits, de manera que cal considerar els costums i les inclinacions dels naturals i integrar-les i fer-les viables dins del nou ordenament jurídic modern. En certa manera, Dou està recuperant

els principis de l'humanisme jurídic que hem analitzat anteriorment en parlar del *mos gallicus* i del seu contingut i significat per al dret modern (Dou, 1800, p. 66).

Las conquistas, que se hacen por armas, no siempre son justas, ni duraderas; y nunca dexan de ser funestas á los vencidos, y aun á los mismos vencedores: las que se hacen por medio del comercio y economía tiene siempre de su parte la justicia, porque se reducen á pagar al hombre, lo que gana con el sudor de su rostro cumpliendo con la ley del trabajo, á que está condenado. (Dou, 1800, p. xxxi)

Dou també es pronuncia contra l'arbitri judicial que s'accentua amb la no motivació de les sentències per tal com s'atempta contra el principi de la seguretat jurídica. Si no es coneix quin dret ha aplicat el jutge, es fa molt difícil garantir l'imperi i l'observança del dret vigent.

També critica el dret romà, que és el supletori del català, malgrat que accepta que conté principis justos. En aquest sentit, i seguint les doctrines humanistes franceses, defensa que aquests principis del dret romà podrien servir per a la confecció d'un codi nacional. En conseqüència, els bons juristes han de posseir una formació que els permeti dominar la llengua llatina, les lleis dels romans, les lleis de la filosofia moral i també les lleis pàtries.

D'altra banda, Dou planteja la qüestió de si el monarca absolut està sotmès en consciència a la llei civil que dicta per als seus súbdits (Dou, 1800, p. 53). Per una banda, accepta que el monarca no està sotmès a cap fur extern, atès que «es absolutament independient de todo hombre» per raó de la mateixa naturalesa de la seva potestat suprema, que li permet convertir directament la seva voluntat en llei. Tanmateix, defensa implícitament que sí que està sotmès al dret positiu en el seu fur intern, malgrat que prefereix no entrar en aquesta controvèrsia i deixar als consultors del monarca, als seus confessors o als mateixos monarques que decideixin aquesta qüestió.

En definitiva, el règim de la Nova Planta va mutilar el dret català anterior però en va deixar alhora alguns fragments vigents. A partir d'aquest moment, el sistema de fonts del dret vigent a Catalunya estaria conformat pels estrats normatius següents. En primer lloc, s'havien d'aplicar els preceptes de caire general establerts pel monarca o aquells de caire especial donats únicament per a Catalunya pel mateix monarca, com podien ser les ordenances de la Reial Audiència de 1742 o els Estatuts de la Universitat de Cervera de 1749. En segon lloc, s'havien d'aplicar els preceptes establerts en el Decret de Nova Planta de 1715/1716. En tercer lloc, s'aplicaria el dret patri de Catalunya contingut en la compilació de les *Constitucions i altres drets de Catalunya* de 1704, per bé que només en aque-

lles branques de l'ordenament jurídic català històric que havien estat respectades pel Decret de Nova Planta (dret privat, penal i processal). Finalment, i com a dret supletori i integrador de l'ordenament jurídic, s'aplicaria el *ius commune* segons l'ordre establert en la Constitució XXX de les Corts de Barcelona de 1599, és a dir, primer el dret canònic, després el civil i la doctrina dels doctors i, en darrer lloc, l'equitat judicial reglada per la doctrina dels doctors sobre equitat (Dou, 1800, p. 75).

L'intent de transferir les lleis de Castella a Catalunya en la seva integritat va fracassar, però la construcció d'un ordenament jurídic de nova planta modern per a Catalunya, d'acord amb els principis del *mos gallicus* que ja defensava en el segle XVI François Hotman, tampoc no es va dur a terme. Amb la Nova Planta per a Catalunya es va negar la seva personalitat nacional i la seva condició de subjecte de dret públic. No es va reconèixer Catalunya com a poble amb capacitat plena d'autonomia i d'autogovern, sinó que fou assimilada a Castella pel que fa al dret públic i progressivament també pel que fa a alguns altres elements culturals com la llengua. El dret oficialment vigent a Catalunya durant el segle XVIII es va caracteritzar per ser el resultat d'una mescladissa d'elements diversos que el feien força inoperant. El dret aplicat efectivament per les noves autoritats públiques va provocar l'ofec i la desafecció de la població, que va haver de reconduir la defensa dels seus interessos a través d'usar, o de transitar de manera imaginativa i a vegades innovadora, les vies civils dels negocis, del patrimoni i de l'àmbit familiar que ja estaven previstes pel dret català tradicional subsistent i que tant els juristes com els notaris van ajudar a conformar i a desenvolupar. El divorci existent entre el món oficial del règim de la Nova Planta i la pràctica efectiva del dret a la Catalunya del segle XVIII va costar molt de redreçar.

6. BIBLIOGRAFIA

- BELLOMO, Manlio. *I Fatti e il Diritto, tra le certezze e i dubbi dei giuristi medievale (secoli XIII-XIV)*. Roma: Il Cigno Galileo Galilei, 2000.
- BRAVO, Pedro. «Estudio preliminar». A: BODIN, Jean. *Los seis libros de la República*. Madrid: Tecnos, 1985.
- CALASSO, Francesco. *Medio evo del diritto*. Vol. I: *Le Fonti*. Milà: Giuffrè, 1954.
- CAPDEFERRO, Josep. *Ciència i experiència: El jurista Fontanella (1575-1649) i les seves cartes*. Barcelona: Fundació Noguera, 2012.
- CASANELLES, Enriqueta. «Presentació del Llibre de l'Ajuntament de Pardines». *Annals del Centre d'Estudis Comarcals del Ripollès* [Ripoll], núm. 1992-1993 (1994), p. 39-78. Disponible en línia a: <<http://www.raco.cat/index.php/annalsCER/article/viewFile/211168/288987>>.
- *Llibre antic de Pardines*, 2005. Disponible en línia a: <<http://www.pardines.cat/ca/llibre-antic-de-pardines.php>>. [Consulta: 27.08.2014]
- DOU Y DE BASSOLS, Ramon Llätzer de. *Instituciones del derecho público general de España con noticia del particular de Cataluña y de las principales reglas de gobierno en qualquier estado*. Madrid: Oficina de don Benito García, y Compañía, 1800.
- ESPILAU, Santiago; POZO, Pere del. «Estudi introductori». A: ESPILAU, Santiago; POZO, Pere del (cur.). *Activitat judicial de l'Audiència de Catalunya en matèria civil (1716-1834)*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 1996.
- GAY ESCODA, Josep Maria. «La gènesi del Decret de Nova Planta de Catalunya. Edició de la consulta original del "Consejo de Castilla", de 13 de juny de 1715». *Revista Jurídica de Catalunya* [Barcelona: Altés], núm. 1 (gener-març 1982), p. 7-41, i núm. 2 (abril-juny), p. 263-348.
- *El corregidor a Catalunya*. Madrid: Marcial Pons, 1997.
- HOTMAN, François. *Antitribonian ou discours d'un grand et renommé iuriconsulte de nostre temps, sur l'estude des loix, fait par l'advis de feu Monsieur de l'Hospital Chancelier de France en l'an 1567*. París: Chez Jeremie Perier, 1603.
- MARTÍNEZ NEIRA, Manuel. «Estudio preliminar». A: HOTMAN, François. *Antitriboniano, o discurso sobre el estudio de las leyes (edición bilingüe)*. Traducció d'Adela Mora Cañada. Madrid: Universidad Carlos III de Madrid, 2013.
- MERCADER, Joan. *Felip V i Catalunya*. Barcelona: Edicions 62, 1968.
- MONTAGUT, Tomàs de; MALUQUER DE MOTES, Carlos J. (coord.). *Història del dret espanyol*. Barcelona: EDIUOC, 1997.
- Nueva Planta de la Real Audiencia del Principado de Cataluña: Establecida por su Magestad con decreto de diez y seis de enero de mil setecientos y diez y seis*. Barcelona: Joseph Teixidó, Impresor del Rey N. Sr., 1716.
- SANPERE Y MIQUEL, Salvador. *Fin de la nación catalana*. Barcelona: L'Avenç, 1905.
- SOLÉ I COT, Sebastià. *El Gobierno del Principado de Cataluña por el capitán general y la Real Audiencia, el real acuerdo, bajo el régimen de Nueva Planta (1716-1808)*. Barcelona: Universitat Pompeu Fabra, 2008.